

ЕЛЕКТРОННИ ТЕРМИНОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ ЗА СЛОВАШКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

**Яна Левицка, Мария Шимкова,
Велислава Стойкова, Даниела Майхракова**

*Институт за езикознание „Л. Щур“, Словашка академия на науките,
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“,
Българска академия на науките*

E-TERMILOLOGY RESOURCES FOR SLOVAK AND BULGARIAN LANGUAGE

Jana Levická, Mária Šimková, Velislava Stoykova, Daniela Majchráková

*Ludovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences
Institute for Bulgarian Language „Prof. L. Andreychin“,
Bulgarian Academy of Sciences*

Abstract. The paper presents analysis of the approaches used in developing electronic multilingual terminological resources. It offers an overview of the existing electronic terminological resources for the Slovak and Bulgarian language with respect to their ability to present adequately bilingual terms in the domain of physics. The comparison of related terms in Slovak and Bulgarian language from both databases outlines that the databases can be used as a reliable sources for the correct term translation.

Keywords: Terminological resources, multilinguality, synonymy

В съвременната терминологична практика широко се използват компютърни средства за представяне на специализирана лексика и термини от различни области на знанието. Предимствата на този подход са свързани с възможностите, които предоставят компютърните средства, свързани с използването на по-сложна структура за представяне на информацията за съответния термин (индексиране), възможности за търсене и сравняване на термините по различни признаци (сортиране), както и за общ достъп до такива справочници на много потребители едновременно (интерактивност).

Тези възможности се използват за изграждането на електронни терминологични справочници, включващи термини от различни области на знанието, обединени чрез обща структура, общи възможности за електронно търсене в тях, както и общ достъп, които представляват електронни терминологични ресурси. По-нататък ще анализираме два такива ресурса – Словашката терминологична база данни и Българския електронен

терминологичен архив – като ще разгледаме начините за представяне на терминологична информация в тях и ще сравним някои примери за съответни термини.

Словашка терминологична база данни

Терминологията предлага теория и начини за организиране и представяне на експертно знание от различни области, като взема предвид както вътрешното съдържание на понятията, така и термините за означаването им. Възможностите за представянето на терминологичната синонимия, полисемия, както и транс- и интердисциплинарната употреба на термините е съществена част от структурата на съответния терминологичен ресурс. Създаването, стандартизацията, унификацията и нормализацията на терминологичните ресурси също е от съществено значение за точното и правилно дефиниране на термина.

В Словакия този процес започва през 50-те и 60-те години с работата на проф. Хорецки „Основи на словашката терминология“ (Horecký 1956). По-нататък, с икономическите и политическите промени през времето на прехода, след 1989 г. в словашкия език навлизат много нови термини (Šimková 1999) от областта на правото, икономиката и администрацията, за които се налага унификация и стандартизация с оглед на правилната им и точна употреба.

Така започва създаването на електронни терминологични ресурси (достъпни за обществото терминологични бази данни) и се поставя началото на изграждането на Словашката терминологична база данни (СТБД). Опитът на Националната банка на Словакия, Словашката служба за стандарти, метрология и измерване и Отделът за техническа стандартизация (основан през 1993 г.) в унификацията и стандартизацията на термините поставят началото на практическата работа в тази насока. Създават се и английско-словашки и словашко-английски специализирани речници, публикувани от Института за пощи и телекомуникации на Банска Бистрица.

Координацията на терминологичната дейност днес се осъществява като част от националната езикова политика в Словакия и е задача на Института за езикознание „Л. Щур“ на Словашката академия на науките. Така Институтът за езикознание „Л. Щур“ става централизиращата и координираща институция, в която започва изграждането на СТБД през 2005 г. В същото време Европейската комисия (2007 г.) поставя въпроса за унификацията на националните терминологични системи на страните в Европейския съюз и свързването им в мрежа.

СТБД има за цел да обедини цялата съществуваща терминологична документация, която да бъде достъпна за обществото. Въз основа на най-добрите съществуващи световни терминологични бази данни – Eurodicautom, IATE (Interactive Terminology for Europe) и Canadian databases Termium, както и на речника Grand dictionnaire terminologique е създадена концепцията за СТБД.

Тази концепция включва разработване на проблеми, свързани с унификацията и стандартизацията при представянето на термините, употребявани за едно понятие

(Шимкова, Левицка, Стойкова/Šimková, Levická, Stoykova 2017) – напр. понятието *терминологична база данни* – в словашкия: *terminologická databáza*, *terminologická banka*, *terminologická databanka*, във френския – *banque de terminologie*, *banque de termes*, *base de données terminologiques*, в английския – *terminological data bank*, *terminological database*, *terminology database*, *term bank*. Интерпретацията на тези термини е свързана с изразяването на синонимия (Levická 2015, Стойкова/Stoykova 2014) и начините за представяне на синонимни термини.

Електронната форма отнася този терминологичен ресурс към структурата на компютърната база данни – с определени типове за макро- (изграждане на понятийната система) и микро- (съдържанието на записите за отделните термини) структури, типове информационни записи за всеки термин, унификация, стандартизация, актуализация и др. СТБД включва повече от 7800 термина от 18 области на знанието и служи като източник за справки на езиковеди, преводачи и др. специалисти, като предоставя свободен достъп и възможности за компютърно търсене в нея.

СТБД не е библиотека, ел. архив или печатен речник. При попълването с нови термини тя запазва своята структура, защото съдържа и понятийна, и езикова информация за термина. Езиковата информация се унифицира и стандартизира от терминологични комисии, преводачи и др.

СТБД е интегрирана в терминологичен портал, позволяващ търсене на термини от различни области. Той включва 5 електронни източника: 1. СТБД, 2. Едноезични и многоезични терминологични речници, 3. Библиография на едноезични терминологични речници – 1952–1964, 4. Архив на електронни терминологични списания, 5. Електронна библиотека с трудове на проф. Хорецки.

Български електронен терминологичен архив

Българският електронен терминологичен архив (БЕТА) е електронен терминологичен ресурс, изработван в Секцията за терминология и терминография на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ към Българската академия на науките. Той включва термини от няколко области на знанието – природни науки, обществени и политически науки, екология, икономически науки, мениджмънт и др. Електронната форма на този ресурс позволява включването на различни типове информация за всеки термин, като използва два вида структура: микро- (дефиниция, синонимия, примери, допълнителна и уточняваща дефиницията информация за употребата и др.), както и макро-: представянето на вътрешносистемните връзки между отделните понятия и съответните термини за тях (където ясно се разграничава българския термин от чуждия за едно и също понятие).

В последно време БЕТА структурно се допълва също и с електронна библиографска информация, включваща различни видове отпечатани трудове по терминология и позволяваща електронно търсене в тях.

Специализирани термини и възможности за представянето им в СТБД и БЕТА

СТБД и БЕТА, макар и различни по структура, в основата си следват сходни подходи за представянето на структурните връзки между понятията (тип на макро-структура), като използват подходи за представяне на знания, основани на изграждането на тезаурус. По отношение на микроструктурата те също използват сходни подходи за представяне на дефинициите, синонимните за едно понятие термини, както и съответните им употреби. Това дава основание за сравнение на двата електронни терминологични ресурса (Шимкова, Левицка, Стойкова/Šimková, Levická, Stoykova 2017). Такова сравнение може да покаже също, че те могат да бъдат използвани и за средствата на превода.

Във връзка с това ще разгледаме представянето в двата посочени електронни ресурса на две специализирани понятия от областта на физиката и съответните термини за тях в двата езика – словашкия и българския. Понятието *атомно ядро* и съответната информация за него от СТБД, които са следните:

Slovenská terminologická databáza Hlavná stránka Zoznam terminologických zbierok O projekte STD Časté otázky Kontakt Nástroje Odkazy na túto stránku Súvisiace úpravy Špeciálne stránky Verzia na tlač Trvalý odkaz Informácie o stránke Prehliadať vlastnosti	atómové jadro Odporúčaná termín [?] OBLAST': FYZIKÁLNE VEDY DEFINÍCIA: vnútorná časť atómu s priemerom rádove 10^{-15} m, skladajúca sa z protónov a neutrónov, ktoré sú v jadre navzájom viazané silnými jadrovými silami ZDROJ: Červeň, I: Príručka fyzikálnych pojmov a vzťahov. Bratislava : STU 2009 SYNONYMUM: jadro atómu PRÍBUZNÉ TERMÍNY: rádioaktivita CUDZOJAZYČNÝ EKIVALENT: cs: atomové jádro POZNÁMKA: V atómovom jadre je sústredená prakticky celá hmotnosť atómu, elektróny predstavujú menej ako 1/1000 jeho hmotnosti. Niektoré atómové jadrá sú nestabilné (rádioaktivita). Kategórie: Fyzika Atómová fyzika Jadrová fyzika
---	---

Тя включва термина (*atómové jadro*), областта, дефиницията, източника на дефиницията, синонима, близкия до него термин, преводния еквивалент (на чешки език) и употребата на термина.

Съответствието на същото понятие от БЕТА (Попова и др./Popova i dr. 2006) и прилежащият му български термин съдържат сходна информация, която е както следва: термин (*атомно ядро*), стилистична бележка за област, дефиниция и употреба:

АТОМНО ЯДРО. *Хим. Физ.* Част от атома, в която е съсредоточена почти цялата му маса, изградена от протони и неутрони (с изключение ядрото на водородния атом) и заредена с положителен електричен заряд, определящ се от броя на протоните. Срв. с електронна обвивка. ■ Стабилността му е обусловена от действието на ядрените сили. ■ Два вида атомни ядра – стабилни и радиоактивни. ■ Терминът е употребен за първи път от Левкип, а Демокрит развива идеята, че светът се изграден от атоми. През 1911 г. Ръдърфорд създава планетарния модел на атома. (СК) (ГД)

Терминологичните дефиниции за това понятие на словашки и на български език са сходни, сходни са и областите на знание, както и употребите на двата термина, затова можем да преведем *atómové jadro* с *атомно ядро*.

Можем да разгледаме сходен пример с друго понятие от физиката като *абсорбционен спектър*. При търсене в СТБД за това понятие се открива следната информация:

Slovenská terminologická databáza

Hlavná stránka
Zoznam terminologických zbierok
O projekte STD
Časté otázky
Kontakt

Nástroje

Odkazy na túto stránku
Súvisiace úpravy
Špeciálne stránky
Verzia na tlač

absorpčné spektrum

Odporúčaný termín [2]

OBLAST': FYZIKÁLNE VEDY

DEFINÍCIA: sústava tmavých čiar alebo tmavých pásov v spojitom spektre žiarenia, ktoré prešlo látkou

ZDROJ: Červeň, I: Príručka fyzikálnych pojmov a vzťahov. Bratislava : STU 2009

CUDZOJAZYČNÝ EKIVALENT: **cs:** absorpční spektrum

POZNÁMKA: Tmavé čiary vznikajú selektívnou absorpciou prechádzajúceho žiarenia molekulami resp. atómami látky.

Kategórie: Fyzika | Atómová fyzika

Тя отново съдържа термин (*absorpčné spektrum*), област, дефиниция, източник на дефиницията, преводен еквивалент (на чешки език) и употреба на термина.

В БЕТА за съответстващото понятие откриваме българския термин *абсорбционен спектър*, който има препратка към синонимния му термин *спектър на поглъщане*:

АБСОРБЦИОНЕН СПЕКТЪР. Физ. Астрон. Вж. спектър на поглъщане. (ГД и СК)

При търсене за българския термин *спектър на поглъщане* откриваме подробна информация за понятието, която има сходна на словашкия термин структура, включваща данни за термина (*спектър на поглъщане*), за стилистичната му бележка, за областта на знание, за дефиницията и за употребата му:

СПЕКТЪР НА ПОГЛЪЩАНЕ; абсорбционен спектър. *Физ. Астрон.* Непрекъснат спектър, който съдържа тъмни линии или ивици, дължащи се на поглъщане на вълни с определена честота или честотен диапазон от веществата, през които е преминала светлината. ■ Характерен е за звездите. *Срв.* с линеен спектър и непрекъснат спектър. (ГД и СК)

В този случай структурата на СТБД и БЕТА показват, че понятието, означено със словашкия термин *absorpčné spectrum*, може да бъде преведено на български език с термините *спектър на поглъщане* или *абсорбционен спектър*.

Заклучение

Двата електронни терминологични ресурса – СТБД и БЕТА, са изградени въз основа на научни принципи за представяне на терминология. При тях са използвани сходни за изграждането им идеи – тезаурусно представяне на понятията. В същото време микроструктурата на представената за отделните понятия информация също е сходна и за двете електронни бази данни. В заключение може да се каже, че двете бази данни могат да служат като общ надежден двуезичен електронен ресурс за справки при превод на терминология от словашки на български език и обратно.

Цитирана литература

- Попова и др. 2006:** Попова, М., Колковска, С., Димитрова, Г., Христова, А., Петкова, Е. *Терминологичен речник по природни науки*, Наука и изкуство, София. (Popova, M., Kolkovska, S., Dimitrova, G., Hristova, A., Petkova, E. *Terminologichen rechnik po prirodni nauki*, Sofia.)
- Стойкова 2014:** Стойкова, В. Подходи при лексикографското представяне на синоними. – В: *Трети международен конгрес по българистика, подсекция Лексикология и лексикография*. Т. 16, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 58–66. (Stoykova, V. Podhodi pri leksikografското predstavvane na sinonimi. – V: Treti kongres po balgaristika, Leksikologiya i leksikografiya. t. 16, Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 58–66.)
- Шимкова, Левицка, Стойкова 2017:** Šimková, M., Levická, J., Stoykova, V. Slovak Terminology Database. – В: *Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Т. 2, 125–133.) (Simkova, M., Levicka, J., Stoykova, V. Slovak Terminology Database. – In: *Proceedings of the International Jubilee Conference of the Institute for Bulgarian Language*, vol. 2, 125–133.)
- Horecký 1956:** Horecký, J. *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Levická 2015:** Levická, J. Synonymá v terminológii marketingu – sú anglicizmy preferovanejšie? – In: *Terminologické fórum V. Úklady terminológie*. Ed. Ingrid Cíbková. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, 92–107.
- Šimková 1999:** Šimková, M. Pohyby v slovenskej lexike v 90. rokoch. – In: *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Red. J. Bosák. Bratislava: Veda, 116–136.

Jana Levická
Bratislava 811 01, Slovakia
26, Panska str.
Ľudovít Štúr Institute of Linguistics – SAS
janal@korpus.sk

Mária Šimková
Bratislava 811 01, Slovakia
26, Panska str.
Ľudovít Štúr Institute of Linguistics – SA
marias@korpus.sk

Velislava Stoykova
1113 Sofia
52, Shipchensky proh. blvd., bl. 17
Institute for Bulgarian Language – BAS
vstoykova@yahoo.com

Велислава Стойкова
София 1113
Бул. „Шипченски проход“ № 52, бл. 17
Институт за български език – БАН
vstoykova@yahoo.com

Daniela Majchráková
Bratislava 811 01, Slovakia
26, Panska str.
Ľudovít Štúr Institute of Linguistics – SAS
danam@korpus.sk